

790eko baskoien zapalkuntza: hurbilpen historiko zirkunstantziala

Iñaki Lopez de Luzuriaga

Itzultzailea, idazlea

Laburpena

Akitaniako gerrak (760-768) Baskoniaren atarian jarri zituen Karlomagno eta frankoen frontea: Garonaren ertzean. Gerra amaieran, agintari frankoek bake-hitzarmen batzuk egin zituzten Garonaz hegoaldeko euskaldunekin, tartean zela Lupo I.a dukea. Hitzarmen horiek, baina, laster erakutsi zuten oinarri ahulak zituztela. 778ko Karlomagnoaren Pirinioetako porrotaren lorratzean, *Vita Hludovici* da agiri bakarra Adalaricen inguruko 789-790. urteko gertaeren eta baskoien zapalkuntzaren berri aipatzen, 'indarkeriaz eta abileziaz' egindakoa. Gilen *Gelonekoa* Karlomagnoaren lehengusua agertzen da oinperatze horren egile; urte horretatik aurrera, Baskoniaren mugetara heldu berri horrek karolingiarren hegoaldeko politika oldarkor eta

eraginkorrago bati ekin zion Tolosa-Garona erdigune hartuta eta Pirinioetan barrena, mendi lerro horretaraino baskoiak hamarkadetan obedientziara behartu zituen.

790eko zapalkuntzaren iturri bakarra, baina, xehetasunetan motza eta zuhurra da, agiri karolingiar garaikideak bezala, literatura latinoko *brevitasari* atxikia. Ikerketa honetan, karolingiar kroniken azterketa labur batek, Gilenen inguruko narrazioak eta une horretako gerra praktikek, bereziki garai bereko saxoien gerretan, hurbilpen argigarri bat ematen digute 790eko gertaeraz eta horren ondorio zuzenez.

GAKO-HITZAK: Gilen Gellonekoa, Akitaniako gerra, Baskonia, baskoiak, Benedikto Anianekoa, Adalaric, 778, 790, Karlomagno, Lupo II.a dukea

Review

The War of Aquitaine (760-768) brought Charlemagne and the Frankish frontline over to the gates of Vasconia at the Garonne River. They concluded war-ending treaties with the Basques inhabiting to the south of the river, namely with duke Lupus II. However, those treaties showed shaky foundations. Following Charlemagne's defeat at the Pyrenees in 778, *Vita Hludovici* is the only source providing a summary narration briefly referring to some events featuring Adeleric in 789-790, and to the ensuing suppression of the Basques achieved by 'force and cunning'. Charlemagne's cousin William of Gellone conducted the crackdown, with the newcomer setting about since 790 a shift in policies towards a more aggressive and effective Carolingian penetration based in Toulouse and over the Pyrenees, so bringing to heel the Basques up to the mountain range for decades.

The only source accounting for the 790 suppression is short and cautious on details, like its contemporary Carolingian chronicles, clinging to the signature *brevitas* of early mediaeval Latin literature. This research attempts to shed some light over the 790 circumstances and their direct consequences by scrutinizing related Carolingian chronicles, narrations on William, as well as war practices followed during the period in like contexts, especially in the Saxon wars.

KEY WORDS: William of Gellone, War of Aquitaine, Vasconia, Gascony, Vascones, Basques, Benedict of Aniane, Adeleric, 778, 790, Charlemagne, duke Lupus II

Sarrera

Narrazio historikoan itzal handia utzi digu 778. urteko Orreagako guduak *Chanson de Roland* famatuaren bitartez. 769an bukatua zen Akitaniako gerra, eta franko karolingiarrek Garonan jarri zuten fronteko lehenengo lerroa.¹ Ordutik aurrera, baina, karolingiar erregimenaren administrazioa bere haziak ereiten hasi zen Baskonian, abade jaunen artean lurraldeak banatuz.² Pixka bat geroago, ekialdeko Pirinioetako bortuak zeharkatzen hasi zen Septimaniatik. Oldar horren erdian, 790ean baskoiak garaituak izatearen berri ematen du *Vita Hludovici* karolingiar kronikariak. Guretzat zorionez, kronika horrek albistearen berri helarazi digu, beste karolingiar kronikariek egin ez zutena.

Urte horretan, baskoiak oinperatuak izan ziren Pirinioez iparraldera, karolingiar kroniken arabera. Urte gutxi batzuen buruan, Iruñean Belasko al-Galaski baskoi frankozalea gailendu zela entzuten dugu (799an, matxinada batez) eta, Septimanian barrena, bizkortu egin zen ekialdeko Pirinioetako hedakuntza frankoa: Ribagorzara, Urgellera eta Cerdanyara.³ Nolanahi ere, gutxi dira xehetasunak eta ugari galderak, 790eko zapalkuntza hori nola gertatu zen? Ebidentzia berririk gabe, argibide batzuk ematen saiatuko naiz hemen.

Gertaeren berri

790. urtean, Gilen (frantses tradizioan, Guillaume) Frankiatik⁴ heldu zen Garona ertzeko Tolosara, munta handiko Karlomagnoren erabakiari jarraikiz. Gertaeren berri eman zuen *Vita Hludovicik*⁵ honela laburbiltzen du jazotakoa, karolingiar kronikek hain berea duten hitz murritzez, orduko literatura latinoaren *brevitas* deitutako estiloan:

“Qui Vasconum nationem, ut sunt natura leves, propter eventum supradictum valde elatos, et propter mulctationem Adelerici nimis reperit efferatos. Quos tamen tam actu quam viribus brevi subegit, illique pacem imposuit nationi”.

Garbi dioskunez, Gilenek baskoiak azpiratu zituen, eta herri/nazio horri “bakea inposatu zion”, baina ez dugu gainerako xehetasunen berri eta, beraz, jakin-minez uzten gaitu. Bi gauzak ematen digute argia gai honen inguruan ari garenean. Batetik, literatura latino eta karolingioko tradizioek eta, bestetik, garai horretako inguruko ohiko beste gerra praktika batzuen albisteez.

Luis *Errukitsuaren Vita Hludovici* biografiaren latinezko pasartearen lehen zatiaz Leonce Auziasek frantsesetik dioskunez, Gilenek ‘abileziaz eta indarrez’ laster azpiratu zituen baskoiak (“*tant par son habileté que par son force*”).⁶ Jaurgainek, berriz, “*tant par adresse que par force*” idatzi zuen.⁷ Auñamendi Entziklopediak, azkenik, “*por la astucia y las armas*” itzuli du.⁸ Ez dugu dudarik arma edo indarraren esanahiaz, bortizkeria, zerbait fisikoa, guztiok irudika

¹ *Frontiacus* sortu zuten, frantseseko *Fronsac*.

² 778an bertan, ikus Lopez de Luzuriaga, Iñaki. 2016, 107-112. or.

³ Gironak, arabiar kronikarien *Djirundak*, 785rako agertu zuen frankoekiko leialtasuna.

⁴ Frankia Neustriak eta Austrasiak osatzen zuten, Loira ibaiaz iparraldera.

⁵ Akitaniako Pio *Errukitsua* erregearen biografia.

⁶ VIII. mendeko Akitania eta Baskoniari buruz, bikaina da Leonce Auziasen *L'Aquitaine carolingienne*, zaharra izanagatik (1937), artean ere erreferentziazkoa gai honetaz ari garenean.

⁷ Ikus De Jurgain, Jean. 1898, 69. or.

⁸ Ikus Auñamendi Entziklopediako “Fezensac” artikulua.

dezakegun zerbait, adiera zabalekoa den arren. Abolezia edo adimenari buruzko baieztapena, berriz, bihurriagoa da igartzen. Gorabehera politikoen edota pertsonaien jokabidearen azalpena emateko, karolingiar kronikek sarritan baliatzen dituzte juzku kategorikoak eta irizpide moralak, eta gatazka politikoen susmo hori ere du Auziasek Adalaricen inguruko narrazioan.⁹

Annales Regni Francorum (aurrerantzean, ARF) bertsiio hedatua jo izan da karolingiar kroniketan osatuena, detailetan nahiko oparoa, eta harengandik berreskuratu ahal izan da beste kronika batzuek ezkutututako gertaeren berri. Kronika horren bertsiio murrizta zein hedatua, aldiz, mutuak dira 790eko gertaera honi buruz, karolingiar kronikariek egokitzen ez dituzten pasarteak hutsik uzteko duten joera berean.¹⁰

Aurrekariak

778an, Karlomagnok Bordelen Seguin jarri zuen konde Orreagako batailatik bueltan, Lupo II.aren bazterketatzat hartu izan dena, frankoen erregeak buruzagi baskoia fidagarritzat ez (edo erasotzailatzat) zeukan seinale.¹¹ Hautsak harrotuta zebiltzan Garona inguruko dukearen lurretan, Auski hiribilduaren inguruan. Bilkurak egiten zituzten inguru horretan bertako agintariek. Agirietan aipatzen den azken bilkura erabakigarria Adalaricen aferaren inguruan izan zen, 789an.

789an atxilotu eta hitzarmen baten truke askatutako Korso Tolosako konde karolingiarren pasadizoak agerian utzi zituen Baskoniako ordena berrian tirabira larriak gertatzen ari zirela. Adalaric buruzagi baskoia izenez eta etniaz baino ez da aipatzen (“*cujusdam Vasconis*”) karolingiar kroniketan, aditzera emanez kronikariari arrotza zaion egitura administratibo baten partaide zela.¹²

Bada, 789. urtean, Adalaric *Mors Gothorum* delako villan egin zen buruzagi biltzar batera bertaratu zen, Septimaniako mugan. Dirudienez, han zen ere Luis *Errukitsua* erregea, bere 12 urteekin...¹³ Narbonako setioa Karlomagnoaren aita Pepin erregearen alde amaituta (759), Septimania “Gothia” izendatua izatera pasa zen Karlomagnoaren garaian: karolingiar agintearen (hego-ekialdeko) muga berria. Pirinioen beste muturrean, berriz, Gallia Commata (‘tximatsua’) izendapena agertzen hasten da.

Adalaricek epaiketa horretara bertaratzea onartzeko, alde banako bi gatiburen elkartrukea egin zuen bere segurtasunaren bermetan. Bertan, Adalaricek Korso konde-ducearekin izandako jokabidea guztiz zilegi zela defendatu zuen. Bada, Gotiako hainbat

⁹ Seguin Bordeleko baskoien dukea 816an kargugabetu zutenean, *Vita Hludovicik* berak erabilitako hitzak gogoratu besterik ez dago: “*haren harrokeria mugagabe eta manera gaiztoengatik*”. Testu honetan bertan, *levitas* edo ‘arinkeria’ edo ‘aldakorrak izateko joera’ egozten zaien baskoiei hurrengo esaldian, baina gertaera zehatzen berririk ez. Herri etsaien gaitzespen moralaren errepikatua da karolingiarren beste herri etsai txikiak ere: bretoiak, frisiarrak, saxoiak, etab.; ikus Schultz, B.W. Rogers. B. 1995, 15-16. or. Ez dira bakarrak, estilo latino labur berean, *Vita Wambaek* ere ‘beldurra’ aipatzen du Lupo I.a Akitaniako printzeak Septimaniar hari aurre egin ez izanaren arrazoitzat.

¹⁰ Ikus Collins, R. 1998, 4. or. Aitzin solasean, orduko kronika frankoak, oro har, bere gisakotzat, biziki alderdikotzat, are iruzurtizat dauzka; harridura azaltzen du historiografia modernoak haiei emandako sinesgarritasun itsuaz, ikus 88. or.

¹¹ Ikus Orreagako gertakariez nire *Euskaldunak eta karolingiar iraultza: Akitania eta Baskonian barrena*, UEUK argitaratuta (2016). Garaileen eta baskoien arteko 765, 767 eta 769ko hitzarmenek ordena berria ekarri zuten Baskoniara, baskoien menpekotza hitzartua.

¹² Auziasek Lupo dukearen senide izan daitekeela uste du, ikus Auzias, L. 1937, 87. or. Ikus gaiaren berri gehiago Auñamendi Entziklopediako “Fezensac” eta “Adalarico”.

¹³ Ikus “Fezensac”, Auñamendi Entziklopedia.

tokitako buruzagiek osatutako biltzar-epaiketa horretan, parte-hartzaileek Adalaric errugabe jo zuten, eta ez hori bakarrik, saritu ere egin zuten, behar bezala jokatu zuelakoan!

Luis semea, lurralde horietako erregea 781etik, bertatik karolingiar gortera joan zen, eta bere aitak, Karlomagnok, onartezina iritzi zion hitzarmen horri, eta amorruaren amorruez kargugabetu zuen Korso Tolosako konde-dukea. Adalaric buruzagia Wormsera deitu zuen, baita buruzagi baskoia bere gogoz bertaratu ere. Patua (eta boterea), berriz, kontrakoa izan zuen: betiko erbesteratua izateko agindua jaso zuen, erregimenaren barruan konfiantzari huts egindako agintariei ezarritako zigor peto-petoa. Horrek hautsak harrotu zituen baskoien artean, eta matxinatu egin ziren. Une horretan, Karlomagnok konfiantzazko Gilen anaia-lehengusua bidali zuen Tolosako konderrri-dukerrira Korsoren tokia hartzera.¹⁴

Gilen Gelonekoa

Gelonekoa deitua (baita *Orangekoa* ere) Gelone-n karolingiar beneditar ordenako monasterio bat sortu zuelako, eta tradizio karolingiarrak eta geroko frantsesak santu bilakatu zutelako, hainbestekoak izan ziren haren balentriak karolingiar leinua eta haren ospea iraunarazteko. Auziasek dioskunez, Autungo konde Teodoriko eta Audaren semea zen.¹⁵ Gilenen senideek ardura garrantzitsuak izan zituzten karolingiar erregetzaren inguruan, eta haren anaietako bat, Teodoriko Ripuariako kondea, bereziki nabarmendu zen saxoien kontrako borrokan. Hain zuzen, berak zuzendu zuen haien kontrako espedizio garrantzitsu bat 782. urtean. Teodorikok Karlomagnori emandako zerbitzu zintzoak oso baliagarri izan zitzaizkion Gileni Tolosako konde-duke ardurara (*honorem*) heltzeko.¹⁶

782ko saxoien sarraskia

Aspalditik zebiltzan karolingiarrak saxoien kontrako borrokan. Saxoiek ez zuten Karlomagnoren kristautasuna onartzen eta, 772ko kanpaina batean, Karlomagnok haien Irmisul zuhaitz gurtua / aldare paganoa suntsiarazi zuen. Saxoien menpekotasunaren bermetan, gatibu saxoiak hartu zituen. 774an, franko karolingiar erregea berriz barneratu zen Saxonian. Oraingoan, baina, bere politika ere aldatu egin zuen saxoien gerrei buruz: lurraldean sartu-irtenak egin ordez, bertan goarnizioak uztea erabaki zuen, eta Saxonia frankoen erresuman integratu zuen (777).

Kristau bihurtzeari uko egiten zioten saxoientzat, Karlomagnok heriotza agindu zuen 782an. Behartutako edo indarkeriaren mehatxuz egindako bataioak ezarri zituen. Hala ere, saxoiek aukera ikustean, errebolta egiten zuten. 782. urteari buruz, *Annales Regni Francorum*en lehen eskuak¹⁷ ez du Teodoriko (Gilenen anaia) aipatzen, baina bai bigarren eskuaren emendakinak, baita beste gerra gertaera lazgarri baten berri ere, luzeago:

¹⁴ Horren berri Auñamendi Entziklopedian ere: “Adalarico”.

¹⁵ Detaile gehiagotarako, Auda 768an hildako Pepin *Motza* errege frankoaren arreba zen, Karlos *Martelen* alaba.

¹⁶ Ikus Auzias, 37. or.

¹⁷ Lehenengo eskuak saxoien porrotaren aipamen azkar bat besterik ez du egiten, karolingiar kronikariaren joeraren haritik; *Annales Regni Francorum*en, adibidez, lehen bertsioan 778ko gertaeren artean

Laburki emateko, Teodorikok saxoien ‘errebolta’ baten berri jaso zuen eta, bildu ahal izan zituen ekialdeko franko guztien (Ripuariako) armada batez, Sünten muinoetara heldu zen, saxoiak elkartuta zeuden tokitik gertu, haiei eraso egiteko prest. Aldiz, Teodorikoren agindupeko armada talde franko batek aurrera egin zuen, Gilenen anaia Teodorikoren aginduei muzin eginez, eta bere kabuz eta itxuragabe saxoien gainera oldartu zen arpilatze asmo batez; frankoak hurbiltzen zirela ohartuta, baina, saxoiek erasotzaileak inguratu zituzten, eta heriotza eman, hainbat buruzagi franko ere tartean.¹⁹

Atarramenduaren berri entzunda, Karlomagno bera bertaratu zen tokira armada batez, saxoiak bilkura batera deitu zituen Aller eta Wesser ibaiek bat egiten duten tokira (egungo Hanburgotik gertu),²⁰ baita hauek bertaratu eta erregeari men egin ere. Karlomagnok erreboltaren errudunak emateko agindu zien, eta saxoiek eman egin omen zizkieten, ARFk dioenez. Bada, han bertan eta mendekutan, 4.500 buruzagiri burua mozteko agindua eman zuela, hala dio kronikariak, egungo beste egile batzuek, berriz, urkatu egin zituela. Sarraskia sekulakoa izan zen, alimaleko odolhustea.

Ez doa oharkabean garai honetako kronikek eredugarritasuna nabarmentzea dutela helburu gatazka militarretako garaipen eta porroten kopuruak zehaztean (adibidez, 721eko Tolosako guduan 375.000 hildako izan zirela, etab.); beraz, ehun exekutatu bazituzten ere ez ziren gutxi izan. Harrezkero, buruzagien belaunaldi bat galdu eta saxoiak menderatutzat jo izan dira, Karlomagnoaren kristautasuna onartuta. Hala ere, artean, 783an, ARFk Saxoniako gatazken eta saxoien beste sarraski baten berri ematen du, eta horrek ez dio sinesgarritasunik gehitzen 4.500 hildako izan zirelako zenbatespenari.

Canstatteko sarraskia (*Blutgericht zu Canstatt*)

Lehenago, 746an, ondo gordetako antzeko gertaera nabarmen baten berri dugu. Egungo Stuttgart ondoan izandako sarraski bat izan zen. Karlomagnoaren osaba Karlomanek alamanien jaun guztiak batzar batera deitu zituen, eta Alamaniako duke Teodobaldo eta Bavariako duke (printze) Odiloren altxamenduarekin bat egitea leporatu zien. Han bertan epaitu zituen, baita exekutatu ere, odol isuri izugarrian.

Hildakoak ehunka (edo milaka) izan ziren. Beste askori ondasunak desjabetu zizkieten. Harrezkero, Alamaniako dukerria karolingiar frankoen eskuetan geratu zen. Pepin *Motzaren* aldeko karolingiar kronikariak kontatzen duenez, Karloman Pepinen anaiak bizitzako azkenetan monasterio batean aterpe hartzea erabaki zuen 754an, berak zuzendutako Canstatteko ‘sarraskiaren damuak jota’.²¹

Orreagako bataila aipatu ere egiten ez duena; bai, ordea, bertsio hedatuan, ikus Schultz, B.W. Rogers. B. 1995, 15-16. or.

¹⁸ Einhardi (Eginardori) egotzi izan zaio egiletza, tartean Schutzek. *Charlemagne* liburuan, berriz, Collinsek ukatu egiten du bertsio hedatuaren (berrikusiaren) egilea Einhard denik.

¹⁹ *Annales Regni Francorum* bertsioaz, ikus Schutz, H. 2004, 12, 59-60 eta gertaeren ikuspegi kritikoaz, Collins, R. 1998, 52-54. or.

²⁰ SSKo gazteriaren urteroko jomuga bihurtu zen 1930eko hamarkadan. Erregimen naziak harreman gatazkatua izan zuen Karlomagnoaren figurarekin gertaera honengatik, azkenean onetsia izan zen arren.

²¹ Ikus luze eta zabalago Lopez de Luzuriaga, Iñaki. 2016, 78-80. or.

Toledoko gaua, zuloaren eguna

Toledon, urtetan oihartzuna zabala izandako sarraskia gertatu zen 797. urtean, Canstattokoaren moduko *Blutgericht* edo agintarien justizia goreneko ekintza bat.²² Lau urte lehenago, Kordobako Al-Hakam emirraren tropek Gileni eraso egin zioten Carcasonatik gertu, eta Gilen umiliatuta atera zen talka horretatik, baina 796an kontraerasoari ekin zion ere “*in fines Sarracenorum*”, egungo Kataluniako konderrietan.²³

Bitartean, Toledon, Amrus zebilen Al-Hakam emir berriaren agindupeko buruzagi militar lanetan, berbereen garnizio bat bere eskuetan zuela.²⁴ Luzeak izan ziren Toledoko agintariekin Kordobak izandako liskarrak, errebolta amaiezinak ziren. Tentsioa areagotu zen eta, Kordobako emir aldaketarekin batera, horri amaiera azkarra ematea deliberatu zuen Amrusek.

Hiriko agintari familia guztiak oturuntza batera deitu zituen bere hiri barruko gotorlekura. Gonbidatuek hala egin zuten, eta sartu ahala bereber soldaduek bertan hil zituzten guztiak, burua moztuta. Gorpuak zulo batera bota zituzten, betez joan zena. Ibn-Hayyanek ematen duen kopuruaren arabera, 700 hil zituzten. Hau da Al-Hakam emirraren erreinaldiko gertaera gogoangarriena. Nolanahi ere, honen berri zabala ematen duten iturri bakarrak Kordobakoak dira.

Gilen Gelonekoaren geroko tradizioa

Gilenez narrazio bat sortu zuen bere inguruan. 801ean, Tolosako konde-dukea Bartzelonaren kontrako espedizio bat zuzendu zuen, bertako andalustar buruzagia azpiratu nahian. Setio estu bat jarri zioten hiribilduari, eta Pio *Errukitsua* gaztetxoak eta biek (Gilen haren zaindaria baitzen) Bartzelona menderatzea lortu zuten, Karolingiar Inperio erromatar izendatu berriaren aintzarako.²⁵ Gilenen itzala harrotzen joan zen; Joxe Azurmendik kontatzen du frankoek erromatar bihurtzeko narrazio bat onduz joan zirela Klovis erregearen garaitik, erromatarrekin uztartuko zituzten kondairak (bir)sortuz. Bada, joera hori ez zen karolingiarren garaian bukatu eta, *Chanson de Roland* sortutako XII. mendean bertan, *Le charroi de Nîmes* gesta kantua ere (bir)sortu zuten, Nîmes azpiratzeari buruz (752), eta Gilen egin zuten haren protagonista. Kantuaren helburua noski ez zen kontakizun zehatz eta zintzoa ematea, hasteko Gilen 752an, karolingiarrek oinpean hartu zutenean, jaio gabe zen artean.

Aldiz, gesta kantuak Gilen bihurtzen du heroi, eta are, Nîmes mendean hartzea Troiaren konkistarekin parekatzen du aurkezten duen eszenategi guztian. Gurdi bateko upelen artean ezkutatzeko amarruaren bitartez, Gilen bere gerlariekin batera hiribildura sartu eta hiribildua barrutik menderatu zuen. Alde horretatik, VII. mende erdialdera *Fredegarioen kronikak* Frankian zabalduetako Troiaren setioaren (haren bertsio frankoaren) eguneratzea besterik ez da. Jatorrizko Troiako setioaren kontakizunean, zurezko zaldiaren jukutriaren bitartez eman zitzaion amaiera hiribildu etsaiaren 10 urteko setio penagarriari. Ez dirudi harritzekoa ere *Charrôis de Nîmes* gesta kantuan Gilenez duen heroi adimentsuaren rola bere beste gerra balentria batzuen estrapolazioa eta metafora izatea, esku hartu zuten eragileak edo/eta kokapenak trukatzuz (cf.

²² Gaztelaniaz “*noche toledana*” esamoldea utzi du.

²³ Lopez de Luzuriaga, Iñaki. 2016, 131. or.

²⁴ Bertakoekin harreman txikia edo liskartsua bide zuten.

²⁵ 800ean, Leon III.a Erromako apezpikuak erromatar enperadore deklaratu zuen Karlomagno.

Chanson de Rolandeko ‘*les sarrasins*’, baskoien ordeztu, adibidez, Bartzelonako setioa edo beste borroka garrantzitsu bat, Nîmeskoaren ordeztu.

790eko zapalkuntzaren hondarrak

Karolingiar kronikek ez digute ezer argitzen baskoiek beste erreakziorik izan ote zuten epe motzean. Fezensac (Fedentiacus) konderri berria sortu zen Auskiren inguruan, Baskoniako dukearen jurisdikzioko lurren gainean. Ez dago segurtasunez zehazterik sorrera urtea zein den, baina 790eko baskoien zapalkuntzaren testuinguru honetan agertzen da izena lehenengoz, eta Burgund delako kondearen aurretik inor ez da aipatzen ardura horretan. 790ean bertan edo 791ean, Eliza egitura berrantolatzeko konklabe bat egin bide zen Narbonan, eta bertara bildu zen Commingesko apezpiku baskoi bat ere, Abraham deitua.

Ordutik gutxira hasi ziren lehenengoz Pirinioez iparraldeko Baskonian monasterioak agertzen: hiru abade-etxe eta *cella* bat, 816ko Aix-en-Provenceko kontzilioan aipatuak, baina batek ere gerora iraun ez zuena.²⁶ 817ko monasterioen errolda franko batek bost aipatzen ditu, guztiak ere euskal lurraldeetako ipar-ekialdeko mugetan, Tolosatik gertu eta Carcasonatik oso urrutira gabe: Saramon, Simorre, Pesan, Fagito eta San Sabino.²⁷ Erakusten du Septimaniar eta segur aski Baskonia iparraldean Gilenen hegalean Benedikto Anianekoaren ordenako monasterioak hedatzeko politika sistematiko bat hasi zela, zalantzarik gabe, saxoi eta baskoiei buruzko Karlomagoren kristautze politikarekin bat etorritik, alegia, karolingiar erakundeen neurriko kristautasunarekin. Pirinioen hegoaldea ere ez zen politika horretatik libre geratu, Aragoi ibaiaren arroko monasterioen geroagoko sorrerari erreparatzen badiegu: San Pedro Siresakoa, San Salvador Urdazpalgoa, Santa Maria Alaongoa monasterioaren berrezarpena 806. urtean, San Zakarias eta abar. Monasterio guztiak beneditar kutsukoak, artean haien ordena argitu ez den arren, edo beneditarrak izan ziren.²⁸

Gerra eta administrazio ekintza horiek Pirinioen inguru osoko frankoen agintearen sendotzea ere ekarri zuten, ez bakarrik *Marca Hispanicaren* sorrera egungo Katalunian, baizik eta mendebaldeko Pirinioetara eragina hedatuz ere, 790eko gertaeren ondoren men egindako baskoien bitartez. 794an ‘frankoak’ aipatzen dira Ebroko Araba inguruko lurretan arabiar iturrietan lehenengoz (Al-Nuwayrik aipatuta)²⁹ eta, 799an, Belasko al-Galaski frankozaleak hartu zuen boterea Iruñean.

801eko udaberrian, goi-mailako bilkura bat izan zen Kataluniako konderrietan; bertan, ordezkari baskoiak izan ziren, eta Bartzelona erasotzearen kontra agertu ziren, Gilenen gogoaz bestela.³⁰ Une bertsuan edo apur bat geroago, Fedentiacusen (Fesensac) bertako gerlari baskoiek matxinatu egin ziren: Gilenek egindako 790eko baskoien zapalkuntzaren ondoren, konde ezarritako Burgund hil berriaren ordeztu, Luis *Errukitsua* erregeak Liutard nahi izan zien jarri

²⁶ Archibald Lewisek aipatuta, Pirinioez iparraldeko lurraldeari Gaskoinia deituz, ikus Lewis, A.R. 38-39. or.

²⁷ Ikus Collins, R. 1990, 152. or.

²⁸ Ikus Lopez de Luzuriaga, I. 2016, 168-179. or.

²⁹ Arabiar iturrietan, “franko” izendapenaren esanahia zabala da: ‘europarra’.

³⁰ Ikus Lopez de Luzuriaga, I. 2016, 140. or.

konde gisa, arau berriak zekartzan beste kanpotar bat. Baskoi militar asaldatuek Liutarden gerlarien kontra ekin zuten, erre ere egin zituzten.³¹

Liutarden kontrako matxinatuak, baina, erregearen aurrera deitu zituzten eta, bertan epaituta, karolingiar agintariek era berean zigortu zituzten: sutan erreta. Gertaera horrek 801eko irail inguru arte atzeratu zuen karolingiarren Bartzelonaren kontrako setioa, espediziorako baskoi taldeen partaidetza antolatu ahal izan zuten arte. Bartzelonako kanpainan sartuta, Lupo Antso delako bat agertzen da baskoien duke lanetan, itun baten bermetan karolingiar gortean hazitako *nutritus* bat, itxura guztien arabera.³²

Gilenen estrategia bizkor ospe horrek iraun egin zuen geroko narrazio historiko frantsesean, zirkunstantziak eta toki zehatzak aldatuta bada ere eta, *Le Charrô de Nîmesen*, frankoen erromatar tradizioa zuritzeko rola hartuz, Troiako kontakizuna momentuko beharren arabera eguneratuz.

Konklusioa

Gilenen familia tradizioan eta saxoien aurkako gerra garaikideetan ikus dezakegu ordurako karolingiar zapalkuntza-makinari hitzez men egindako saxoiek zein baskoiek karolingiar sistema orokorraren barruan zihardutela, nahiz eta euren lurraldeko bilkurak egiten zituzten modu nahiko autonomoan. Karolingiarrak, baina, eredu hori estutzen hasi ziren, penetrazio mugimendu sakon eta zentralizatzaileago baten alde. 789koak dira *Admonitio Generalis* administrazioa era zentralizatuan ordenatzeko arau-sorta; pixka bat geroagokoa da erlijio (administrazio) diziplina bakar bat ezartzeko Felix Urgelleko apezpiku ‘heretikoa’ren kontrako jazarpena (Frankfurteko kontzilioa, 794).

Karolingiar kronikariak motzak dira hitzetan, mutu beste batzuetan, eta alderdikoiak, bereziki errege familiarentzat albisteak kaltegarriak izan daitezkeenean. *Annales Regni Francorum*en bertsio hedatuak nabarmen utzi zituen beste karolingiar kronikak eta, are, baita bere lehendabiziko bertsioa ere.³³ Ez zituen, ordea, 789-790eko baskoien inguruko gertaerak aipatu.

Vita Hludovicik aipatzen duen ‘abilezia eta indarkeria’k karolingiar sistemaren barruko baskoiei egindako jukutria baten ideia dakar aditzera, estilo laburrak ematen duen ezkutukeriarako aukerak sendotuta, karolingiar kronikariari detaile horiek mesedegarri iruditzen ez zaizkion seinale. 790ekoa bilkura deialdi baten traza osoa du, Luis errege umearen aurrera beharbada, Gilenen familia-tradizioko beste gertaera garaikide eta iragan batzuen irudira.

Bilkuraren tokira bertaratu bide ziren, alde batetik, Gilen, Tolosako benetako agintaria, eta bere konfiantzazko tropak eta, bestetik, hitzarmen edo konponbide baten engainuz edo promesaz toki horretara deitutako gudaroste baskoi asaldatu bat, itzal handiko buruzagiak ere tartean zirela. Antolatutako ekitaldi publiko baten ondoren edo hura gertatu baino lehen, baskoiek ezustean harrapatuta edo inguratuta ikusiko zuten beren burua. Gilenen familia tradizioko gerra praktikek germaniar tradizioko *Blutgericht* bat ematen dute aditzera, altxatuen

³¹ Liutarden “*homines*” edo gerlari talde pribatua; setiatu egin zituztela iradokitzen du. Ikus Lopez de Luzuriaga, I. 2016, 140-141. or.

³² Ikus Lopez de Luzuriaga, I. 2016, 141. or.

³³ *Vita Karoli Magni* kronikak Orreagako gudua aipatzen du, baina *Annales Regni Francorum*i zor dio bere edukiaren zati handi bat; ikus Collins, R. 1998, 4-5. or.

eskarmenturako agintarien justizia goreneko ekintza bat, eta ez aurrez aurre gertatutako gudu bat. Horrelako justizia goreneko praktikak ez ziren karolingiarren eksklusiboak, Toledoko 797ko kasuak agerian uzten duen bezala. Zalantzarik gabe, agintarien justizia goreneko horrelako ekintzak Lupo II. arekin hitzartutako 769ko ordenaren amaiera adierazten du.

Bibliografia

Auñamendi Entziklopedia, Euskomedia Fundazioa.
<http://www.euskomedia.org/aunamendi> (2017-04-29 kontsultatua)

Azurmendi, J. (2010): *Espainolak eta euskaldunak*, ElkarLANEAN, Donostia,.

Auzias, L. (1937): *L'Aquitaine carolingienne (778-987)*, Édouard Privat (éditeur) Toulouse / Henri Didier (éditeur), Paris. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54603227> (2017-04-29 kontsultatua)

Collins, R. (1998): *Charlemagne*, University of Toronto Press, Toronto and Buffalo. https://books.google.es/books/about/Charlemagne.html?id=05IVoPSfb48C&redir_esc=y (2017-04-29n kontsultatua)

Collins, R. (1990): *The Basques*, Basil Blackwell, Oxford.

De Jaurgain, J. (1898): *La Vasconie : Étude historique et critique*, Imprimerie – Stereotypie, Rue de Cordelies, 11, Pau. <https://archive.org/details/lavasconietude01jauruoft> (2017-04-29 kontsultatua)

Lewis, A. R. (1965): *The Development of Southern French and Catalan Society, 718-1050*, University of Texas Press (Print Edition), Texas. <http://libro.uca.edu/lewis/sfcatsoc.htm>

Lopez de Luzuriaga, I. (2016): *Euskaldunak eta karolingiar iraultza: Akitania eta Baskonian barrena*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo.

Schutz, H. (2004). *The Carolingians in Central Europe, Their History, Arts, and Architecture*, Koninklijke Brill NV, Leiden.